

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 324

І. О. Поліщук, доктор політичних наук, професор,
О. А. Матета, кандидат політичних наук, доцент

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ: АВТОРИТАРНИЙ РЕФЛЕКС ЧИ ДЕМОКРАТИЧНИЙ ТРАНЗИТ

Розглянуто розвиток політичної культури постсоціалістичної України. За умов, коли демократизація стає провідною тенденцією світової політики, культура політичної влади визначається як один з найперспективніших компонентів для вивчення політичної культури суспільства.

Ключові слова: *Україна, постсоціалістичне суспільство, культура політичної влади, демократія, демократизація, державне будівництво в Україні.*

Численні помилки і невдачі на шляху реформування різних сфер життя суспільства, високий рівень невдоволення населенням діями влади та опозиції, а також власною неспроможністю реально впливати на політичні процеси гостро ставлять питання щодо необхідності дослідження стану політичної культури українських громадян. Серед головних складових, що визначають природу політичної системи, проблема культури взаємодії між політичною владою та народними масами посідає одне з чільних місць. Цей аспект політичної культури є ключовим з огляду на те, що він визначає якість здійснюваної політики, її демократичність чи недемократичність.

Актуальність вивчення означеної проблеми полягає в тому, що після «помаранчевої революції» український соціум фактично опинився на роздоріжжі між авторитарним рефлексом та об'єктивною необхідністю брати участь у демократичних змінах ХХІ ст. Аналіз усіх трансформацій, які відбуваються в Україні, неможливий без урахування світових політико-культурних традицій. Загальносвітовий контекст допомагає зрозуміти еталонні норми, що утвердилися в світових поліархіях, а розгляд української специфіки дозволяє

© Поліщук І. О., Матета О. А., 2010

розглянути місце України у світовому політичному процесі та визначити її реальні перспективи в політичному транзиті.

Метою статті є дослідження тенденцій у становленні політичної культури України у світлі соціально-економічних та політичних вимог сучасності.

Проблема становлення політичної культури в Україні не залишає байдужим жодного вітчизняного політолога. Виходячи з того, що підґрунтям для стабільної демократії є розвинута політична культура громадян, багато дослідників пов'язують процеси демократизації в Україні саме з цим феноменом. Серед них слід виділити В. Полохало, М. Рябчука, А. Карася, В. Кременя, В. Степаненко, В. Баркова та ін. Відомим українським фахівцем з питань громадянської культури є А. Колодій. Статті та монографії цього автора розкривають теоретичні погляди на сутність зазначених понять, а також стан і тенденції розвитку громадянського суспільства і демократичної політичної культури в Україні. Безпосередньо проблемою становлення політичної культури як важливої умови демократичної трансформації займаються С. Рябов, М. Логунова, О. Рудакевич, С. Рутар та ін. Процеси соціальної стратифікації та маргіналізації у перехідних суспільствах стали об'єктом дослідження таких авторів, як Є. Ходус, Ю. Бродецька, О. Кравченко, О. Атоян. Важливі проблеми взаємодії між народом та політичною владою піднімаються в роботах українських учених М. Михальченка, Д. Видріна, А. Адаменко, В. Бебика, М. Головатого, В. Ребкала, В. Веденєєва, В. Магусевича, В. Ясинської, М. Розумного, М. Кузьміна. Соціокультурну трансформацію в Україні неможливо розглядати, не спираючись на праці таких видатних зарубіжних теоретиків і практиків з питань політичної культури, як Є. Вятра, П. Бурд'є, Дж. Сарторі, Д. Грей, Д. Белла. Роботи цих авторів є вагомим внеском у розроблення сучасних уявлень про поняття «політична культура» у західних демократіях.

Протягом свого існування людство переживає третій етап культурного становлення, що має назву постмодерну. До цього були традиційна культура (від найдавніших часів до кінця XVI ст.) та епоха модерну (від кінця XVI ст. до кінця XX ст.). Епоха постмодерну розпочинається наприкінці минулого століття та триває й дотепер.

До традиційних суспільств зазвичай відносять родові общини, суспільства військової демократії, східні деспотії, античні поліси, середньовічні європейські монархії [1, с. 85]. За винятком практики взаємодії між суспільством і владою в античних полісах (демократичних республіках, де діяв принцип *res publica — res populi*, «держава — справа народу»), в інших наведених прикладах традиційного суспільства спостерігаємо відсторонене, навіть відчужене співіснування державно-владних інституцій та народних мас. Можновладці розглядали суспільство виключно як засіб відтворення та забезпечення власного матеріального існування, а народ сприймав владу як верховну інституцію, вищу та недосяжну для себе.

Епоха модерну породжує принципово іншу політичну культуру і державну традицію. Головне зрушення полягало в тому, що на заміну теологічним поглядам на походження та природу державної влади (всяка влада від Бога) прийшла інша філософія стосунків між народом та політичною владою. Виникає договірна теорія походження держави, що розглядає інститути влади як підсумок суспільної угоди між суверенним народом та можновладцями, які мусять через делеговані їм повноваження захищати природні права людини (право на приватну власність, право на свободу слова, право на життя тощо). Просто революційною за своїм значенням була ідея Ж.-Ж. Руссо про народний суверенітет [2], сутність якої полягає в тому, що саме народ (і ніхто інший) виступає єдиним джерелом державної влади. Фактично політична культура модерну здійснює ренесанс античної полісної традиції. Державна влада інтерпретується не як щось незалежне від суспільства, а навпаки — як феномен, що є похідним, службовим соціальним інститутом. Філософія зверхності та відчуженості у відносинах між державною владою та народом, яка була характерна для епохи традиційного суспільства в епоху модерну змінюється філософією взаємної залежності та партнерства між державною владою та її джерелом — народом. Політична влада перестала бути чимось відчуженим та незалежним від суспільства. Формується ліберальна політико-культурна традиція, яка виводить народ та державну владу на один щабель: постулюються підзвітність та обов'язки влади перед народом, а не тільки навпаки.

Свого апогею розвиток держави епохи модерну досягає у середині ХХ ст. з виникненням та втіленням у життя концепції *держави добробуту* (*The Welfare State*). Сутність даної концепції полягала в тому, що усі члени соціуму мають бути забезпеченими через державне регулювання всіма матеріальними благами та послугами, які необхідні для забезпечення своєї нормальної життєдіяльності. Держава встановлює «прожитковий мінімум» — такий мінімальний рівень доходів, який дозволяє будь-якому громадянину забезпечити належний рівень харчування, потреби в одязі, взутті, оплаті житла, транспортних перевезень, задовольнити потреби у галузі охорони здоров'я, культури та ін. Держава піклується про створення і підтримання інституційних норм та меж соціально орієнтованого ринкового господарства, нейтралізуючи негативні для суспільства наслідки вільної конкуренції. Отже, держава добробуту цілком перетворюється на інститут, що виконує головним чином функцію надання своїм громадянам різноманітних послуг, серед яких основними є управлінські послуги в різноманітних галузях соціального життя. У політичній культурі держав добробуту з максимальним розширенням у ХХ ст. виборчих прав громадян формуються активістські настанови, адже задля того, аби одержувати від держави якісні послуги необхідно активно впливати на її функціонування.

Якщо модерн розглядався у теоріях Р. Арона та В. Ростоу здебільшого як соціально-економічна та культурна система, в якій домінували промислове

виробництво та технології, існувала інституціоналізація розподілу праці, раціоналізація соціальних відносин, то постмодерн у концепції Д. Белла інтерпретується як соціально-економічна та культурна система, що ґрунтується на обслуговуючій економіці, інтелектуальних технологіях, знаннях як головному ресурсі виробництва, плюралізмі виробничої організації, широких та інтенсивних комунікаціях [3, с. 230—238].

Для позначення феномену сучасного суспільства вчені використовують різноманітні терміни і поняття, які взаємодоповнюють одне одного: інформаційна епоха, третя хвиля, глобалізм, постіндустріальне суспільство, соціально-правова держава, гуманістичне право. У такому суспільстві свій вплив на соціум влада справляє через державу і право, певну структуру владних інституцій, повноваження яких обумовлені принципами організації законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Якими ж є особливості постмодерної політичної культури в контексті взаємовідносин громадян з державою?

Напевно, є сенс казати про загальну невизначеність та розірваність буття індивідів в нашу епоху, що означає фактичну маргінальність (від лат. *marginalis* — межа, узбіччя) культури більшості людей та процес маргіналізації інших. Вочевидь, сьогодні ми маємо справу з тим, що за умов перехідного суспільства (поняття вживається відносно всього світового соціуму, який глобалізується та в цілому не може навіть контурно окреслити риси швидко змінюваного майбутнього) перехід людини в нове соціальне середовище є неповним, незавершеним. У результаті ми спостерігаємо втрату попередніх та ненабуття нових сталих соціальних зв'язків більшістю індивідів, які не можуть по-справжньому пристосуватися до нових умов життя. У сучасному світі маргінальне становище стало «нормою» для існування значної кількості людей, які набувають рис амбівалентної, роздвоєної свідомості, втрачають політичні та соціальні орієнтири та стають здобиччю політичних маніпуляцій. Швидкоплинне життя у постмодерну епоху змушує громадян поводитися відносно державної влади залежно від актуалізації тієї чи іншої іпостасі власного буття. У громадян втрачається чітке, однозначне уявлення про державну владу, її функції, місце та роль в житті соціуму. Це спричиняє появу кризи участі. Про це пише Д. Грей: «Відчуження між демократичним електоратом і політичними елітами охопило сьогодні всі західні держави, включаючи Сполучені Штати Америки» [4, с. 79].

На зміну активістській культурі епохи модерну приходить культура маргінальна епохи постмодерну. Громадянам, які не визначилися щодо цінності держави як такої, живуть у невизначеному соціальному середовищі, немає особливого сенсу виявляти політичну активність. Звідси можна передбачити на найближчу перспективу, що в постмодерністській політичній культурі участь громадян у суспільно-політичному житті розвиватиметься за хвилями,

по синусоїді, залежно від конкретної ситуації та її значення для їхніх інтересів. Більше того, пересічні виборці, виховані у попередню епоху модерну, готові в основному сприймати якраз модерністські культурні настанови, вони, як правило не знають та не замислюються над тим, що вчені називають особливостями епохи постмодерну. Складність стосунків між народом та державою в наш час полягає в тому, що громадяни вимагають від урядів зрозумілих для себе пояснень того чи іншого політичного курсу, а у державних діячів таких пояснень іноді просто немає. На думку М. Кузьміна, «вимога зрозумілості та фактична неможливість пояснити — основний культурний конфлікт сучасної перехідної епохи» [1, с. 88].

Загалом держава постіндустріального суспільства (постіндустріальна держава чи держава епохи постмодерну) розвивається у двох напрямках — внутрішньому та зовнішньому. Внутрішні функції постіндустріальної держави насамперед спрямовані на розвиток інформаційного суспільства — суспільства інформаційних технологій, а зовнішні — на рух до глобалізму — загальнопланетарної цивілізації. Отже, постіндустріальне суспільство має щонайменше два виміри — інформаційне суспільство (усередині країни) та глобалізм (на міжнародній арені).

Розглядаючи розвиток політичної культури України у загальносвітовому контексті, відмітимо низку історичних особливостей, головна з яких полягає в тому, що одна з найбільших європейських націй протягом своєї історії здебільшого перебувала в колоніальному та напівколоніальному стані. Татаро-монгольське нашествя, литовський, польський протекторати у період середньовіччя, перебування в Російській та Австро-Угорській імперіях різних територій України, голодомор (фактично геноцид) початку 30-х років XX ст. у складі СРСР наклали свій відчутний відбиток на ментальний генетичний код українського народу, сформувавши характерні особливості колоніальної ментальності, головна з яких — відчужене ставлення до влади як такої, сприйняття громадсько-політичного життя як чогось далекого та відстороненого.

Разом з тим Україна має яскраві епізоди суверенної державної традиції. Це Держава русів (або Київська Русь), Галицько-Волинська держава, Козацька республіка, Українська Народна Республіка та Західноукраїнська Народна Республіка. Цим державам були притаманні тією чи іншою мірою загальні риси, які є ознаками української національної політичної культури: конституціоналізм, демократизм, регіоналізм, цивілізаційна маргіальність тощо. Проте перерваність державної традиції вирішальним чином вплинула на політичну ментальність українців.

Складний історичний досвід позначився на свідомості українців і в інший спосіб: влада сприймалася як щось сакральне. В Україні влада ніколи не вважалася інститутом, а втілювала в собі деякий вищий соціальний авторитет (або навпаки — анархічний антиідеал) та не сприймалася як втілення

раціонально організованої держави. В нашій «національній традиції, — пише І. Яковенко, — все в соціальному космосі набувало статус буття лише через співвідношення з владою» [5, с. 49].

На момент здобуття державної незалежності у 1991 р. українське суспільство мало низький рівень консолідації, а політична культура громадян — фрагментарний та суперечливий характер. Все це істотним чином позначилося на характері демократичних трансформацій в Україні та специфіці політичного процесу. Як слушно зазначають Д. Сакс та О. Пивоварський, «Україна переживає не одну, а цілих три трансформації: перехід від диктатури до демократії, від колонії до самостійної нації та від економічного занепаду до оздоровлення і зростання. Не багатьом країнам в історії людства довелося розв'язувати ці три проблеми водночас» [6, с. 12].

Визначимо проблемні блоки, які детермінують різноманітність політико-культурної ідентифікації українських громадян:

- історико-ментальні розбіжності між Західною і Східною Україною, що виникли внаслідок колоніальної належності цих територій до різних держав;
- соціально-економічне розшарування, яке ще більш посилювалося внаслідок кризи, та стало причиною масового зубожіння, маргіналізації та десоціалізації значної частини українських громадян;
- доволі строкатий етнонаціональний склад населення (понад 130 етнічних груп), що накладає свій відбиток на політичний розвиток країни;
- лінгвокультурна гетерогенність українського соціуму полягає в існуванні приблизно рівновеликих груп російськомовного (Схід, Південь) та українськомовного (Центр, Захід) населення;
- конфесійна неоднорідність, що знаходиться у площині існування не лише православної та греко-католицької церков, а й у розколі між православними церквами Київського і Московського патріархатів;
- етнокультурна маргінальність, коли російськомовні етнічні українці усвідомлюють себе людьми російської культури;
- одночасна підтримка як інтеграції країни в Європейський Союз, так і союзу з Росією та Білоруссю;
- ідеологічна неоднорідність. За даними Інституту соціології НАН України, рівень підтримки соціалістичного шляху розвитку складає 27,5 %, капіталістичного — 17,1 %, будь-якого безконфліктного варіанту — 24,2 %, не визначилися з цього питання — близько 18 % [7, с. 42]. До цього слід додати, що продовжує існувати залишковий тип радянської субкультури.

Розбіжності, які існують між окремими регіонами країни, мали історичний характер, тобто були об'єктивними. За таких умов відчувалася гостра

необхідність у політиках, які могли б не тільки утримувати баланс інтересів різних соціальних, етнонаціональних та конфесійних груп, а й виробити загальну стратегію розвитку суспільства. Сталося все по-іншому. Політичний олімп поступово правішав за ідеологією. Та досить швидко стало зрозумілим, що українське суспільство структуроване не стільки за партійною ознакою, скільки за симпатіями до лідерів політичних сил. З 2002 р. відбувається остаточне розмивання ідеологій політичних сил. Все частіше, незалежно від того, до якого табору належала партія, її програма рясніла соціальними обіцянками. Політичними ж лідерами ставали представники великих корпорацій, за якими стояли інтереси певних кланів та чималі капітали. У нових політичних умовах з'явилася потреба в технологіях впливу на виборців, а оскільки програми кандидатів мало чим відрізнялися, було вирішено спекулювати саме на історичних, переважно культурних, розбіжностях українців: мові, обранні зовнішніх пріоритетів розвитку, конфесійних відмінностях. Так, з 1994 р. і до сьогодні у передвиборчих програмах різних політичних сил залишається питання запровадження в Україні другої державної мови — російської. Хіба це питання є настільки актуальним для Української держави? Чи призведе його вирішення до об'єднання українського суспільства? Однозначно ні! За допомогою, здавалося б, лінгвокультурних проблем тримається на гачку східний та південний електорат України. Звісно, для них, «мабуть», є важливішим мовне питання, ніж проблеми з виплатою заробітних плат, аваріями на шахтах, проблемами з теплопостачанням. Інше питання: куди інтегруватиметься Україна: до Європейського союзу чи до союзу з Росією? Це питання має бути давно вирішене політиками остаточно і не викликати сумнівів перед черговими виборами. Більше того, воно, як і попереднє, роз'єднує українське суспільство, викликає непорозуміння у світової спільноти. Нарешті, релігійний чинник. Чи є принциповими конфесійні відмінності Московського та Київського патріархатів? Знову ні! Чому ж тоді не виходить створити Українську помісну православну церкву? Відповідь одна — це не потрібно певним політичним угрупованням. Виявляється, розкол в українському суспільстві свідомо підтримується з року в рік нашим українським політиканством. Стан суспільної аномії є «вигідним», оскільки перетворює суспільство на слухняний електорат. Як тут не згадати вічне гасло аморальних політиків: розподіляй і володарюй!

Але проблема, на наш погляд, є навіть глибшою. Економічний розвиток, культурні, а також політичні зміни відбуваються одночасно, утворюючи, на думку Р. Інглхарта, цілісні і навіть передбачувані патерни [8]. Становлення політичної культури в Україні відбувається у складних соціально-економічних умовах. Більшість населення знаходиться на межі виживання, середній клас становить близько 12—15 %. Основною потребою для такого соціуму є відчуття безпечності та впевненості у завтрашньому дні. На перший план

виходять матеріальні цінності, а їх досягнення пов'язується не з власною працею і суспільно-політичною участю, а з очікуванням приходу сильного лідера та утворенням держави загального блага з необмеженою владою. За таких обставин йдеться про можливість розвитку авторитарного рефлексу, який набуває двох видів: 1) неприязні до існуючої політичної влади, особливо в моменти кризи та суспільних стресів; 2) готовності беззаперечно підкорятися сильним лідерам. В обох випадках реакція на зміни приймає форму заперечення нового, а також відстоювання непогрішності старих, звичних культурних моделей. Невпевненість у майбутньому сприяє виникненню не лише потреби в сильних владних фігурах, які б захистили від загрози, а й ксенофобії. В Україні є загроза переростання її в нетерпимість до іноетнічних груп.

Якщо розглядати перспективи розвитку України в епоху постмодерну, то варто зважити на дещо запізнений, порівняно з іншими розвиненими країнами, характер національної модернізації. Вірогідно, найбільш придатною для прогнозування української перспективи є теорія циклів. Соціологи нині виділяють різноманітні цикли розвитку, виходячи з історичного досвіду тієї чи іншої країни. Аналізуючи історію України, вони зробили таке цікаве спостереження: переломні моменти відбуваються кожні 100 років. 1917 р. став багато в чому переломним не тільки для Росії, а й для України та всього людства. Звідси можна передбачити, що наступний зламний пункт відбудеться у 2017 р. Керівник науково-дослідного комітету «Теорії соціальних систем» при Російському товаристві соціологів А. Давидов стверджує, що в будь-якому циклі 67 % його тривалості припадає на фазу зростання, а 33 % — на фазу перебудови. Таким чином, фаза зростання вікового циклу почалася в 1917 р., а завершилася в 1984 р. Тривалість перебудови становитиме 33 роки [9, с. 43].

Отже, за теорією циклів, найвагоміші соціально-економічні та політичні перетворення відбудуться близько 2010—2011 рр., коли Україна як система вийде на якісно новий рівень. Цикл, який розпочався у 1917 р. гаслом «Грабуй награване!», тривав до 1984 р. під знаком постійного нарощування виробничих потужностей за рахунок позаекономічного примусу та латентної експлуатації трудящих. З 1984 р. розпочався новий етап перебудови, сутність якого полягала у *перерозподілі награваного між своїми*. В тому чи іншому вигляді та масштабі цей етап триває й досі.

Висновки. Якщо в традиційному суспільстві панувала філософія зверхності та відчуженості у відносинах між державною владою та народом, то в епоху модерну формується принципово нова філософія — взаємної залежності та партнерства між державною владою та її джерелом — народом. Політична влада перестала бути чимось відчуженим та незалежним від суспільства.

У політичній культурі держав добробуту — апогею розвитку держави епохи модерну з максимальним розширенням у ХХ ст. виборчих прав громадян домінують активістські настанови, адже задля того, аби одержувати від держави якісні послуги, необхідно активно впливати на її функціонування.

У постмодерністській політичній культурі швидше за все участь громадян у суспільно-політичному житті розвиватиметься за хвилями, по синусоїді, залежно від конкретної ситуації та її значення для їхніх інтересів.

Розглядаючи еволюцію політичної культури в Україні, доходимо висновку про те, що поряд з правоцентристськими цінностями європейської демократії продовжують існувати ліві, прорадянські цінності. Перехідний стан українського суспільства визначає й перехідний характер його політичної культури, наявність як демократичної, так і авторитарної складових. У подальшому саме діяльність політичної еліти визначатиме характер становлення політичної культури у напрямі до авторитаризму чи до демократичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмин, Н. Н. Трансформации и типология отношений власти и общества: традиционная культура, модерн, постмодерн [Текст] / Н. Н. Кузьмин // *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства* : зб. наук. пр. — Х., 2005.
2. Руссо, Ж.-Ж. Об общественном договоре [Текст] / Ж.-Ж. Руссо // *История политических и правовых учений* : хрестоматия для юрид. вузов и фак-тов / сост. и общ. ред. Г. Г. Демиденко. — Х., 1999.
3. Белл, Д. Прихід постіндустріального суспільства [Текст] / Д. Белл // *Сучасна зарубіжна філософія* : хрестоматія. — К., 1996.
4. Грей, Д. Поминки по просвещению: Политика и культура на закате современности [Текст] / Д. Грей ; пер. с англ. Л. Переяславцевой, Е. Рудницкой, М. Фетисова и др., под общ. ред. Г. Каменской. — М. : Праксис, 2003. — 368 с.
5. Яковенко, И. Г. Русская интеллигенция как промежуточный социокультурный тип [Текст] / И. Г. Яковенко // *Динамика культурных и социальных связей*. — М., 1992.
6. Сакс, Д. Економіка перехідного періоду: Уроки для України [Текст] / Д. Сакс, О. Пивоварський. — К. : Дело, 1996. — 847 с.
7. Дергачев, А. Становление и развитие демократического консенсуса [Текст] / А. Дергачев // *Президентские выборы и Оранжевая революция: влияние на трансформационные процессы в Украине* / Фонд им. Фридриха Эберга; под ред. Г. Курта и др. — К., 2005. — С. 34—51.
8. Инглхарт, Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества [Электронный ресурс] / Р. Инглхарт. — Режим доступа: <http://www.sociology.mephi.ru/docs/polit/html/ingl.htm>. — Заглавие с титул. экрана.
9. Цикличность в социальных системах («круглый стол») [Текст] // *Социолог. исслед.* — 1992. — № 6.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА В УКРАИНЕ: АВТОРИТАРНЫЙ РЕФЛЕКС ИЛИ ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ ТРАНЗИТ

Полищук И. А., Матета А. А.

Рассмотрено развитие политической культуры постсоциалистической Украины. В условиях, когда демократизация становится ведущей тенденцией мировой поли-

тики, культура политической власти определяется как один из наиболее перспективных аспектов для изучения политической культуры общества.

Ключевые слова: Украина, постсоциалистическое общество, культура политической власти, демократия, демократизация, государственное строительство в Украине.

POLITICAL CULTURE IN UKRAINE: AUTHORITARIAN REFLEX OR DEMOCRATIC TRANSIT

Polischuk I. A., Mateta A. A.

We are looking at the development of the political culture of the post-socialist Ukraine. In the conditions when democratization becomes the most popular tendencies in the world politics, the culture of the political power is determined to be the most perspective one in studying of the components of the political culture of the society.

Key words: Ukraine, postsocialist society, culture of the political power, democracy, democratisation, the Ukrainian state building.

УДК 351:352(091)477

Г. П. Клімова, доктор філософських наук, професор

ІНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА У ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Розглянуто місце та роль інституту президентства у структурі державних органів у Франції та Україні. Наведено порівняльний аналіз конституційних повноважень президентів цих країн.

Ключові слова: інститут президентства, форма правління, президентська система влади, напівпрезидентська система влади, парламентська система влади, повноваження президента.

Актуальність проблеми. У сучасних умовах вивчення інституту президентства набуло особливого значення у зв'язку з «третьою» хвилею демократизації, що охопила держави Центрально-Східної Європи та республіки колишнього СРСР і зумовила формування нової політичної системи, одним з основних елементів якої виступає інститут президентства.

Аналіз останніх джерел і публікацій. У науковій літературі проблемі функціонування інституту президентства приділяється достатньо уваги. Вчені України (В. Авер'янов, Ф. Бурчак, В. Погорілко, В. Тацій, Ю. Тодика, В. Шаповал, Л. Юзьков та ін.), а також Росії (Г. Атаманчук, В. Верін, С. Глушко, М. Крутоголов, А. Мішин, Г. Решетніков, С. Рябов, Ю. Скурагов, Ю. Тихо-